

УСИЛВАНЕ НА КРАСОТАТА: ГРАНИЦИ И УЯЗВИМОСТ

Keywords: Beauty enhancement, boundaries, vulnerability, body image, aesthetic and plastic surgery.

Abstract: The text reveals problematic perspectives related to the quest for the amplification of human beauty. Statistics are briefly presented showing the rise of cosmetic procedures, plastic and aesthetic surgery. The need to recognize and delineate healthy boundaries of appearance enhancement is emphasized. It is highlighted that the awareness of beauty service users about risks and vulnerabilities is not at a satisfactory level. The text includes studies and analyses by experts and researchers in various fields: medicine, ethics, sociology, psychology and philosophy. Vulnerabilities arising from the increased interest in beauty enhancement include risks to physical and mental health, a tendency towards low self-esteem and a lack of sufficient love for one's own body, the danger of becoming addicted to beauty enhancement through various methods and procedures, and susceptibility to external influences, including the socio-cultural environment and the digital world. The main contribution of the text is that it provides an accurate overview of the vulnerabilities associated with beauty enhancement, warns of the need to set healthy boundaries to beautification, and suggests directions for future research on the chosen issue.

1. Въведение

Поддръжката и подобряването на външния вид е тема с особено значение в човешката история. Социолозите и антрополозите изразяват предположения, че „външният вид е първичен източник на информация, който предава и насочва социалното взаимодействие” (Northrop, 2014). Търсенето на вечната младост, манията за поправянето на всички физически несъвършенства, идеализацията и натрапчивата показност на физическата привлекателност са се превърнали в стандартизирана форма на мисленето и поведението. Интересът към козметичните процедури е с дълголетна история – повече от 2000 г. хората са се опитвали да подобряват външния си вид (Avad, 2021:3; Krueger et al., 2013), а красотата е една от най-ценените характеристики.

Тялото не е само биологичен компонент на идентичността, а продукт със социално, психологическо, властово и икономическо значение за индивидите. Тялото е и „показател за личната и културната идентичност в съвременния свят” (Karamallah et al., 2018: 1983). Жил Делюз твърди, че действията на едно тяло, т.е. „как то действа, взаимодейства, чувства и

¹ Постдокторант към Институт по философия и социология на БАН, ул. Сердика 4, ет. 1, София 1000.

въздействия на и с другите” (цитирано както е в: Riley et al., 2023: 12; Deleuze 1992; Garland-Thomson, 2011; Rice et al. 2021), се определят от „безбройни текущи взаимосвързани контекстуални връзки” (цитирано както е в: Riley et al. 2023: 12; Deleuze 1992; Garland-Thomson 2011; Rice et al. 2021). В този смисъл, „[о]бразът на тялото е постоянна конструкция и реконструкция на непрекъснато разширяваща се съвкупност от сили, циркулиращи през дискурса, телата, субективността, материалността, социалните и традиционните медии” (Riley et al. 2023: 12).

Много психолози говорят за социалните предимства на по-привлекателните хора на работното място (Robertson and Kingsley, 2021; Agthe et al., 2010; Dion et al.,1972; Hosoda et al., 2003). Настоящият текст представя разновидности на уязвимостта, свързани с усилването на красотата, и се фокусира върху важни етични, психологически и социологически въпроси. След няколко претърпени козметични процедури, при които вече е постигнат благоприятен резултат, необходима ли е някаква граница? Постоянно ли е удовлетворението от направените промени?

2. Козметично усилване и риск за физическото здраве. Разлики между пластичната и естетичната хирургия

В постмодерните общества се срещат все повече хора, които не са доволни от външния си вид (Sanchez, 2016: 189). Постоянното сравнение с други индивиди, възприемани за по-красиви/привлекателни, рефлектира върху самооценката. Разцветът на козметичната, медицинската и модната индустрии осигурява разнообразие от процедури за разкрасяване. Нарастването на търсенето на физическото усъвършенстване се отразява и на трудовия пазар. Пластични хирурзи, дерматолози, фризьори, коафьори, бодибилдъри, фитнес треньори, маникюристи, педикюристи, гримьори, парфюмеристи, диетолози са част от професиите, които са продукт на новата мащабна област за разкрасяване/подобряване на тялото. Дефиницията за козметичното усилване е следната: „интервенции, които се стремят да променят или „подобрят“ козметичните характеристики на човешкото същество, включително свързани с нормите за красота и обществените очаквания” (Erden and Brey, 2022: 4).

През последните години се засилва интересът както към хирургичните интервенции, така и към нехирургичните технологии за разкрасяване. Въпреки възхода на технологиите за подобряване на външния вид, един от проблемите, свързани с приложението им се изразява в недостатъчно високата осведоменост относно рисковете (Olexa, 2017: 2). Така например съществува опасност при лицевите филъри от неправилно поставяне на инжекцията – възможно е да се получат дълбоки синини и подуване (Olexa, 2017:6; Kirkey, 2016). Трудно е да се направи прогноза колко време биха продължили подобни негативни резултати и

последствията остават за пациента. Усложненията често могат да бъдат и по-тежки за пациентите – като напр. запушен кръвоносен съд (Olexa, 2017: 6). Когато кръвоносният съд се запуши, той прекъсва кръвоснабдяването на тъканите и инжектираният филър може да се разнесе из тялото, което е предпоставка за опасни последици за кръвоносната система (Olexa, 2017; Kirkey, 2016). Макар и рядко, някои пациенти страдат от мъртва кожа или дори понякога инсулт и слепота (Olexa, 2017: 6; Kirkey, 2016). Поне около 100 са пациентите, оплакващи се от ослепяване след интервенция (Olexa, 2017: 6; Kirkey, 2016) Един от по-фрапантните случаи е смъртта на майката на рапъра Кание Уест, починала след усложнения от направена козметична процедура (Olexa, 2017: 8; California Health and Beauty, 2011). „Реалният риск [от козметични операции] се крие не в самата операция, а в погрешното представяне и неопитността на определени хирурзи” (California Health and Beauty, 2011, цитирано както е в Olexa, 2017: 8). Медийният отзвук е сериозен. Хирургът Ян Адамс, извършил операцията, въпреки че е добил известна популярност и дори е бил гост в шоуто на Опра Уинфри, дори не е отговарял на изискванията, нито пък е бил сертифициран пластичен хирург (Olexa, 2017:8).

Потребителите/пациентите често са склонни да възприемат имагинерния и идеализиран образ като сигурен резултат, който би спомогнал за по-високото им самочувствие и по-добра самооценка, без да оценяват прецизно рисковете и без да се информират достатъчно за опасностите. Желанието за телесна модификация е подчинено и на актуалните социокултурни тенденции. Хората непрекъснато търсят нови начини, посредством които да коригират външния си вид, а освен това често решават да подражават на известни личности в публичното пространство.

Трябва да се отбележи, че съществува известно объркване относно разликите между козметичните процедури, по-конкретно между естетичната хирургия и пластичната хирургия, защото е често срещана грешка да бъдат мислени като взаимозаменяеми. Докато естетичната хирургия се ангажира с подобряването на външния вид, то основната задача на пластичната съвпада с поправящата функция на традиционната медицина. „Пластичната хирургия е хирургическа специалност, която се занимава с реконструкция на лица и телесни дефекти, дължащи се на вродени нарушения, травми, изгаряния и заболявания. Пластичната хирургия има за цел да коригира дисфункционални области на тялото и по дефиниция е реконструктивна по природа”². През 1999 г. Американското дружество на пластичните и реконструктивните хирурзи дори решават да променят името си на Американското дружество на пластичните хирурзи, за да изрази по-силно посланието, че „пластичните и

² Цитатът е от: <https://www.americanboardcosmeticsurgery.org/patient-resources/cosmetic-surgery-vs-plastic-surgery>.

реконструктивните хирурзи са едно и също³. Видовете процедури за пластична хирургия са изключително разнообразни и включват „реконструкция на гърдите, хирургия за възстановяване на изгаряния, поправка на вроден дефект: примерно на крайник, хирургия на ръцете, хирургия за премахване на белези“⁴.

Основните цели на естетичната хирургия са: „подобряването на естетическата привлекателност, симетрията и пропорциите“⁵. Естетичната хирургия може да бъде използвана за подобрения на всички части на главата, шията и тялото. Тъй като козметичните процедури са обвързани с „усилване“ на красотата, козметичната хирургия се дефинира като „свободно избираема процедура, която се фокусира върху подобряването на външния вид чрез хирургични и медицински техники“ (Lefebvre and Cowart, 2021: 2; American Academy of Cosmetic Surgery, n.d.). Козметичните процедури по избор се извършват от лекари от различни медицински области, включително пластични хирурзи. „Такива интервенции са уголемяване, повдигане и намаляване на бюста, ринопластика, корекция на брадичката или бузите, подмладяване на лицето: лифтинг, корекции на клепачи, шия, вежди, липосукция, лечение на гинекомастия, подмладяване на кожата посредством лазери, ботокс, процедури с филъри и т.н.“⁶.

Нехирургичните процедури са „операции за подобряване, които са по-малко инвазивни от хирургичните опции; изискват по-малко време за възстановяване и причиняват по-малко белези“ (Avad, 2021: 4). От друга страна, хирургичните процедури изискват анестезия, по-дълго време за възстановяване и може водят до краткосрочни или дългосрочни физически последици (Avad, 2021: 4; Sheikh et al., 2017).

3. Кратка статистическа справка за прогреса на хирургичните и нехирургичните процедури в световен мащаб

Последното глобално проучване на Международното дружество по естетична и пластична хирургия (ISAPS) отчита огромния подем на естетичната хирургия в световен мащаб (ISAPS, 2023⁷). Наблюдава се увеличение от 11,2% на процедурите, извършени от пластичните хирурзи през 2022 г. в сравнение с 2021 г., с повече от 14,9 млн. хирургични и 18,8 млн. нехирургични процедури, извършени по целия свят. Докладът показва устойчивия ръст на естетичната хирургия с 41,3% през последните четири години. Както хирургичните, така и нехирургичните процедури следват възходяща линия в сравнение с предишното проучване

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там.

⁶ Пак там

⁷ <https://www.isaps.org/>.

(съответно 16,7% и 7,2%), а 57,8% е нарастването на употребата на нехирургичните процедури през последните четири години (пак там).

От документа става ясно, че липосукцията е най-често използваната хирургична процедура през 2022 г., както и през 2021 г., с повече от 2,3 млн. процедури и 21,1% ръст (пак там). Топ 5 хирургични процедури сред жените са липосукция, уголемяване на бюста, хирургия на клепачи, абдоминопластика и повдигане на гърдите, което замества ринопластиката сред първите пет. Най-популярните нехирургични процедури са ботулинов токсин, хиалуронова киселина, обезкосмяване, химически пилинг и нехирургично намаляване на мазнините. Химическият пилинг влиза в челната петица на мястото на нехирургичното стягане на кожата. Увеличаването на бюста остава най-честата хирургична процедура за жени с 2,2 млн. процедури и значително увеличение от 29% в сравнение с 2021 г. Всички процедури, включващи корекции на гърдите, показват значителен ръст (25%) спрямо предходната година - повече от 4,4 млн. Увеличаването на задните части нараства най-много (56,8%) сред хирургичните процедури – 820 762. Като цяло процедурите за тяло и крайници са се увеличили с 25,3%. Процедурите за лице и глава остават най-популярните, макар и само с леко увеличение от 4,3% поради лек спад в най-често срещаните процедури: хирургия на клепачи, ринопластика и уголемяване на устни/периорална процедура. Операцията на клепачите е изместена от липосукцията като най-популярната хирургична процедура сред мъжете (пак там).

Друга интересна тенденция е, че повечето увеличения на гърдите (54,6% от общия брой) и ринопластики (66,7%) са извършени при хората на възраст 18–34 г., докато инжектирането на ботулинов токсин и липосукцията са най-популярни сред хората на възраст 35–50 г. (47,9% и 43,3%) (пак там). Ботулиновият токсин остава най-разпространената нехирургична процедура както за мъже, така и за жени и във всички възрастови групи с повече от 9 млн. процедури, извършени от пластични хирурзи по целия свят и увеличение от 26,1%. На второто място процедурите с хиалуронова киселина намаляват до 4,3 млн. 85,7% от общия брой естетични процедури се извършват при жени, като тези при мъжете се увеличават с 18% (пак там).

Статическият преглед по държави показва, че в САЩ са извършени най-много процедури в света - над 7,4 млн., 22%, следвани от Бразилия (8,9%), която е първа по хирургични процедури, и Япония (7,3%) (пак там). Предполага се, че САЩ и Бразилия са първенци по брой пластични хирурзи, следвани от азиатските страни: Япония на трето място, Китай на четвърто и Южна Корея на пето. Хирургичните процедури продължават да се извършват предимно в болници (47,4% в световен мащаб) или офиси (31,1%).

Средностатистически страните с най-голям дял чуждестранни пациенти са Мексико, Колумбия, Тайланд и Турция (пак там).

„Изследванията показват, че 99% от хората в 93 държави прекарват известно време в разкрояване на външния си вид всеки ден и в използването на стратегии за разкрояване като грим и пластичната хирургия става все по-разпространена” (Liang et. All, 2023: 3; Kowal et al., 2022). Тези резултати категорично доказват, че популярността на процедурите за усилване на красотата расте. Въпреки това, проблематично остава дефинирането на ограниченията, продиктувани от етични съображения. Повишаването на информираността относно потенциални рискове за здравето и разнообразните проявления на уязвимостта са въпроси от първостепенно значение. Какви форми на уязвимост предизвикват тревоги?

4. Социокултурният елемент и влиянието на класическите медии

Влиянието на медиите посредством послания, показващи т.нар. „идеално тяло” в списанията, вестниците, телевизията, социалните мрежи, върху представите на обществото за образа на тялото, т.е. какъв тип тяло трябва да има човек, как трябва да изглежда, е силно, като въздействието на традиционните медийни формати (телевизионни програми, реклами) върху нагласите в обществата относно приложението на козметичното усилване е описано в различни изследвания. Култът към образите, представяни от индустрията за красота, е възможно да повлияе отрицателно на потребителите, а свръхсексуализацията в медиите оформя мисленето и поведението на жените потребители на услуги за усилване на красотата. Изследване на Савана Грийнфийлд от 2018 г. разкрива отрицателното влияние на послания на козметичната индустрия, спомагащи за изграждането на нереалистични стандарти за красота и понижаване на самочувствието у жени, потребяващи козметични услуги. Според изследователката нуждата от закупуване на козметични продукти, които да отговарят на идеалите, вдъхновени от рекламите за красота върху жените, се увеличава (Greenfield, 2018).

През 2004 г. в статия за Факултета по психология към университета Флиндърс в Южна Австралия, озаглавена „Ролята на социалното сравнение в ефекта на рекламите в списанията върху настроението и неудовлетворението от женското тяло” Марика Тигеман и Белинда Макгил правят сравнение между настроението на жените и неудовлетворението им от собственото им тяло преди и след гледането на реклами, като рекламните послания са разделени в три категории: цяло тяло, част от тялото и изображения на продукти. Обобщението на проучването е, че регулярният преглед на поток от реклами, фокусиращи се върху цялото тяло, както и върху отделни негови части, създава предпоставки за увеличаване на негативното настроение и неудовлетворение от телесния ресурс. Не всички жени са еднакво уязвими на въздействие, но това изследване, базирано на социокултурната теория, изтъква ролята на

социокултурната среда и на обществото върху възприятията на индивидите. Опасността възниква тогава, когато индивидите (в случая са изследвани жени) развият изкривена представа за своя телесен образ (Greenfield, 2018: 4; Tiggeman and McGill, 2004). Проучването е проведено сред 126 студентки в университета Флиндърс на възраст 18-28 г., като са използвани два отделни въпросника (пак там). Проучването измерва следните конструкции:

1) Склонността на участниците да сравняват определени части на тялото, измерена по скалата за сравнение на специфични атрибути (SACS), която Тигеман и Макгил разработват специално за това изследване;

2) склонността на участниците да правят сравнения в глобален мащаб, измерена по скалата за сравнение на външния вид (PACS), разработена от Томпсън, Хайнберг и Танглеф през 1991 г.;

3) Склонността на участниците да интернализират слабия идеал за тялото⁸, измерена чрез въпросника за социокултурните нагласи към външния вид (SATAQ), създаден от Хайнберг, Томпсън и Стормър през 1995 г.;

4) Склонността на участниците да инвестират във външния си вид, измерена от инвентара на външните схеми (ASI), създаден от Кеш и Лабърдж през 1996 г.

5) Степента на безпокойство на участниците по отношение на телесното тегло, измерена по подскалата за тегло на скалата за безпокойство за състоянието на външния вид и чертите (PASTAS);

6) Скоростта, с която участниците се сравняват с моделите, измерено чрез седемстепенна скала на Likert;

(Greenfield, 2018: 5; Tiggeman and McGill, 2004).

Резултатите от това проучване включват потвърждението, че прегледът на реклами, съдържащи изображения на цялото тяло или само на негови отделни части, оказват по-голямо влияние върху настроението на индивидите, отколкото реклами, съдържащи изображения само на продукти за красота. Според изследователите редовното гледане на реклами с подобно съдържание повишават риска от безпокойство, свързано с теглото, създават нездравословни очаквания относно телесния ресурс и формират опасности от изкривени представи за тялото, което може да се изрази в неудовлетвореност от външния вид, негативно

⁸ Концепцията за „идеалното“ слабо женско тяло: стройна фигура с малка талия и ограничено количество телесни мазнини. Проблемът възниква заради това, че критериите за покриването на този „стандарт“ стават все по-трудно постижими на фона на увеличаващо се ниво на затлъстяване при жените и все по-намаленият размер (тегло), вписващ се в разбирането за „идеалното“ слабо тяло. Така се създава огромна пропаст между прекалено високите очаквания в обществата и средностатистическите действителни женски пропорции. Психологическите проблеми зависят от степента, в която жените интернализират необходимостта да живеят съгласно този идеал, както и как това рефлектира върху тяхното благополучие, спокойствие и самооценка (Pinhas et al., 1999; Low, et al, 2003).

настроение и ниска самооценка (Greenfield, 2018, 6-7; Tiggeman and McGill, 2004). Според това изследване негативните ефекти са резултат от социално сравнение.

5. Жан-Жак Русо и любовта към себе си. Сравнението като основна причина за нещастieto

Според Жан-Жак Русо една от основните причини за човешкото нещастие е склонността на хората да сравняват и да оценяват другите човешки същества. Русо противопоставя *amour de soi* (любов към себе си) с *amour-propre* (тщеславно самолюбие, или суетност). И двата израза означават любов към самия себе си. Вместо да акцентира върху антиномията между любовта към себе си и любовта към другите, философът избира да разгледа сблъсъка между тези два вида любов, като представя *amour de soi* като позитивна, докато *amour-propre* според него е деструктивна (Rousseau, 1979).

По този начин Русо, без да отрича разсъждението, че човек е загрижен преди всичко за себе си – се дистанцира от позицията на Томас Хобс, че хората непрекъснато се конкурират помежду си в резултат на проявен егоизъм (Johnston, 2022: 4; Bloom, 1979: 483-484). Двата вида любов към себе си, описани от Русо, се различават по своето естество и въздействие (Johnston, 2022). Според Русо разликата между двете е, че *amour-propre* предполага, че самочувствието е в пряка зависимост от одобрението на другите, докато *amour de soi* включва единствено любовта на човека към себе си, като се изключват всички възможни външни въздействия. Любовта към себе си е естествено чувство, което кара всяко живо същество да се грижи за себе си. Това чувство според Русо е и продукт на състраданието, произвежда човечност и добродетел (пак там). *Amour-propre* е само относително чувство, извращение, нездравословна мутация, изкуствен продукт на обществото, каращ всеки индивид да има по-голямо уважение към себе си, отколкото към другите (пак там). Според Русо именно това е причината за вредите, които хората си причиняват един на друг.

В този смисъл, следвайки задеданата риторика от Русо, вероятно би било продуктивно да се разсъждава кое преобладава в съвременната епоха на нови технологии, постоянен достъп до интернет и употреба на социални мрежи – здравословната любов към самите нас (*amour de soi*) или самолюбие, суетност, сравнението с останалите (*amour-propre*).

6. Социалните медии и влиянието им върху желанието на хората да бъдат по-красиви

В съвременността ролята на социалните медии, спомагащи за хиперсвързаност между индивидите, е фактор, който също трябва да бъде проследен при анализа на уязвимостите, предизвикани от желанието за усилването на красотата. Доминиращата роля на социалните медии в ежедневието спомага за промяна на обществените възприятия за красота, което се

отразява върху мисленето и поведението, както и върху еволюцията на култа към непрекъснатото телесно усъвършенстване.

Социалните медии осигуряват постоянен поток от подбрани изображения, които насърчават сравнението между потребителите. Стремешът към социално утвърждаване чрез харесвания, коментари и споделяния може да накара хората да повишат употребата на практики за усилване на тялото, тъй като се стремят да се съобразят с възприеманите обществени идеали. Инфлуенсърите и знаменитостите в социалните медии често показват идеализирани образи на тялото, а последователите им може да бъдат повлияни да подражават на този модел. Желанието на хората да се модифицират в съответствие с лъскавата привлекателност и сексапил на популярни личности може да ги подтикне да използват повече практики за подобряване на тялото, водени от необходимостта да се придържат към обществените норми.

Социалните медии използват алгоритми, които приспособяват съдържанието към индивидуалните предпочитания, създавайки вериги за обратна връзка, които укрепват определени стандарти за красота. Това постоянно излагане на подобно съдържание може да подхранва пристрастяващо поведение, тъй като потребителите се стремят да приведат собствения си външен вид в съответствие с преобладаващите тенденции.

Изследователите Кандис Уокър, Ева Крамхюбър, Стивън Даян и Ейдриън Фърнам провеждат изследване, чиято цел е да се добие знание дали честата интеракция с изображения, насочени към козметични подобрения на лицето, увеличава желанието за козметична хирургия сред младите жени (Walker et al, 2019). В това проучване са включени 118 жени на възраст 18-29 години, които са посочили, че използват често социалните медии. На 59 от тях им е поставена задачата да преглеждат изображения на козметични усилвания на лицето, а на останалите 59 - изображения от пътуване. След това участниците споделят удовлетворението си от външния си вид, настроението и желанието си да се подложат на козметично усилване. Резултатите от изследването показват, че прегледът на снимки на жени, които са претърпели козметични подобрения, повлиява на желанието на младите жени за козметична хирургия, особено ако прекарват значително време в социалните медии, осъществяват интеракции и следват много акаунти, както и ако изпитват неудовлетвореност от външния си вид. Според изследователите тези изводи са от важно значение за родителите, клиницистите и политиците в опитите да се усвои знание за влиянието на навиците в интернет, по-конкретно използването на социални медии, върху желанието за използване на услугите на козметичната хирургия. Съществена е и ролята на психосоциалните мотивации зад намеренията и действията, водещи до повишена употреба на технологиите и средствата, усилващи човешката красота.

Прекомерният перфекционизъм и търсенето на идеалния телесен образ са характерни и за трансхуманистичните и постхуманистичните среди, чиято мисия е усъвършенстването на човешките същества във всякакъв аспект.

7. Морфологичната свобода и интервенциите за разкрояване

В статията си „Морфологична свобода и медицина: конструкция на постчовешкото тяло“ професорът по философия и медицински хуманитарни науки Луна Дозал споделя за разказа на журналистката Мораг Маккинън, която е публикувала значителен брой статии, посветени на козметичната хирургия в Обединеното кралство (Dolezal, 2016: 316-317). Според журналистката повече от една четвърт от всички жени, търсещи операция, са под 25 години. Маккинън ги дефинира като „пластичното поколение“. Въз основа на информация, получена от интервюта си с младите жени, тя твърди, че те защитават твърдо морфологичната свобода, безграничните възможности за усъвършенстване на тялото, както и правото на достъп до технологиите за физическа промяна: „тялото може да бъде оформяно и пре моделирано отново и отново, независимо от цената (както финансова, умствена, така и физическа)“ (Dolezal, 2016: 316-317; Elliott and Lemert, 2006: 2). Дозал съобщава и за мнението на Маргрит Шилдрик, участваща в дискусия за телесните граници и технологията в медицински контекст. Шилдрик пише следното: „това, което сега не може да бъде прикрито, е прозрението, че човешкото тяло може да бъде манипулирано, разширявано или замествано привидно без ограничения“ (Dolezal, 2016: 316-317; Shildrick, 2013: 271). Опасно ли е обаче да липсват граници на телесната трансформация в опитите да се постигне визуалното съвършенство?

Когато се говори за морфологична свобода, се има предвид телесна пластичност, трансформация и модификация без препятствия, ако действието ще допринесе за положителен ефект от усилването. Дозал отбелязва, че „всички избираеми медицински интервенции като козметичната хирургия и процедурите за подобряване, представяни от трансхуманистичните и постхуманистичните мислители, са в по-голямата си част търговски практики, които разчитат на определено ниво на социален капитал или икономическа платежоспособност“ (Dolezal, 2016: 316). Финансовата тежест, свързана с поддържането на подобрен външен вид, може да създаде уязвимости, особено когато хората се фокусират единствено върху красотата и ако пренебрегнат други основни аспекти от живота като образование, висок морал, психическа устойчивост, финансова стабилност. Друг потенциален проблем са социалните неравенства. По-бедните хора често не могат да си позволят привилегията да подобряват външния си вид, като това може да се отрази на самооценката и психическото им състояние.

Според Дозедал има пряка връзка между морфологичната свобода и правото на специфичен потребителски избор в медицински контекст (пак там). Дейвид Сърлин говори за развитието на „медицинското консуматорство“ в периода след Втората световна война (Dolezal, 2016: 316-317; Serlin, 2004: 3-4). Според него медицината се позиционира като „инструмент за самореализация“ (Dolezal, 2016: 316-317; Serlin, 2004: 3-4). Сърлин акцентира върху трансформациите на леченията и процедурите, „свързани преди това със спешната медицина или с елитното общество“, в „панацеи за тези, които искат да възстановят своята идентичност заедно с телата си“ (Dolezal, 2016: 316-317; Serlin, 2004: 3-4). Дозедал открива връзка между морфологичната свобода, широко обсъждана от трансхуманистите и мечтателите за постчовешко тяло, и специализирания тип медицинско консуматорство. Идеята според нея е, че съществува необходимост от медицински пазар, който да позволява на хората да изискват хирургични и други интервенции, които да задоволяват желанието за телесна модификация (Dolezal, 2016: 317). Визията и културата на телесното преоткриване са основополагащи за формирането на идентичността в настоящата епоха на бурен технологичен прогрес. Има ли връзка обаче между желания образ на идентичността, визуалния перфекционизъм и самочувствието?

8. Усилване на красотата, самочувствие, външно одобрение и фалшивият дигитален образ

Връзката между усилването на красотата и самочувствието е сложна. Докато някои хора съумяват да повишат своята увереност чрез усилвания, то при други възниква опасност да преследват изкривен образ за тялото, както и да изпитват постоянна нужда от външна валидация. Ежедневната употреба на социалните мрежи също е възможно да подсили зависимостта от външно одобрение. Обществените очаквания и медийното отразяване на физическата привлекателност са в състояние да се превърнат в „генератори“ на уязвимости посредством насърчаване на нереалистични стандарти. Индивидите може да се почувстват притиснати да се съобразят с наложени стереотипи и идеали, което да доведе до състояние на силна неудовлетвореност, както и до социокултурен конформизъм, потискащ автономността и индивидуалността.

Друго проявление на уязвимост е поддържането на фалшив образ, който е усилен дигитално посредством софтуер за подобряване на снимките, но е възможно да не кореспондира адекватно с реалния и да създава изкривена представа за визията на индивида в дигиталното пространство. Посоченият пример може да бъде разглеждан като „усилвател“ на нереалистични очаквания. Подражението на известни личности, както и на господстващи културни тенденции в комбинация със стремежа към популярност също са фактори, влияещи

върху желанието за разкрасяване. Защо хората избират да усилват красотата си? Заради своя вътрешна потребност, заради желание да видят по-добрата своя версия или основно, за да получат аплодисменти и външно одобрение?

Прегледът на литературата показва, че изследванията на връзката между влиянието на социалните мрежи и образа на тялото са още в начален етап. Въпреки това, при някои индивиди пристрастяването към социалните медии е възможно да бъде съпътствано от пристрастяване към практиките за усилване на тялото. Това създава потенциални рискове за психичното здраве, включително повишена тревожност, депресия и понижено собствено достойнство. Постоянният натиск за спазване на обществените стандарти за красота може да влоши съществуващите психични заболявания или да допринесе за тяхното развитие.

9. Някои психологически въздействия

Стремежът към идеализирана версия на красивата външност може да има дълбоки психологически ефекти. Пристрастяването към козметичните процедури, развитието на нереалистични стандарти за красота са сред психологическите уязвимости, свързани с подобряването на красотата (Palafox, 2022: 1-2). Множество изследвания съобщават за т.нар. телесни дисморфични разстройства. Някои от характеристиките на телесните дисморфични разстройства включват: „загриженост относно външния вид, компулсивно поведение, натрапчиви мисли, дистрес и функционално увреждане” (пак там). В някои случаи не е изключена и психиатрична коморбидност (пак там). Някои изследвания показват, че хората с дисморфични разстройства на тялото и различни други психични проблеми са по-склонни да използват услугите на козметичната хирургия. Понякога обаче ползата и удовлетворението от процедурите/операциите може да бъдат временни, дори и да няма ефект от тях, тъй като симптомите може да се влошат след операцията (Michailidou Bowyer, Krebs, Mataix-Cols, Veale & Monzani, 2016). Социолозите Брус Трантър и Далас Хенсън, позовавайки се на работата на Вирджиния Блум, потвърждават, че много потребители на козметична хирургия се връщат за допълнителни „подобрения“, а някои дори се „пристрастяват към операциите” (Tranter, Hanson, 2015:1; Blum, 2003).

В своя статия „Етика и пластична хирургия/Какво е пластична хирургия?” пластичните хирурзи Мауро Бароне, Аналиса Колиандро и Паоло Персикет отбелязват, че хората „с положително себевъзприятие, задоволително самочувствие и по-високо чувство за самоуважение не са склонни да се обърнат към пластични хирурзи” (Barone, Cogliandro Persichetti, 2016:1). От друга страна, според тях „субект с негативно самовъзприятие ще идентифицира един или повече дефекти и следователно ще се опита да ги коригира, като прибегне до пластична хирургия” (пак там). Бароне, Колиандро и Персикет отбелязват, че за

пациентите е трудно да формират обективна оценка за образа на собственото си тяло. Освен това според тях пластичната хирургия установява и една по-интимна връзка с пациентите, с техния вътрешен свят и душевност. Именно затова е изключително важно да продължават да бъдат следени както положителните резултати от направените козметични корекции, така и отрицателните.

В своето изследване „Приемане на козметичното усилване и връзката между самочувствието, благосъстоянието и козметичните процедури сред жените” Еманюел Авад достига до важния практически извод, че пластичните хирурзи и медицинските сестри по пластична хирургия, притежаващи квалификацията да извършват козметични процедури, „трябва да бъдат официално обучени да проверяват и да могат да прогнозираят психологически аномалии, които са в състояние да допринесат за неблагоприятни ефекти от естетичното усилване” (Avad, 2021: 34). Това заключение е изведено благодарение на резултатите от проучването на изследователя, търсещо връзки между психологически променливи и козметичните процедури. Авад подкрепя идеята на пластичния хирург Антъни Юн⁹ за холистична пластична хирургия, „която възприема подход, изучаващ всички аспекти от живота на пациента като заобикалящата среда, диета, навици и психологически променливи” (Avad, 2021: 34). Според изследователя такъв ход би бил полезен, защото оказва благоприятен психологически ефект – информира и подготвя пациента, което създава предпоставки за минимизиране на рисковете и за по-добри резултати (пак там).

Важно е да са акцентува отново върху случаите, при които ползвателите на козметични процедури остават неудовлетворени от услугите. Изследователи от Халифакс, Канада провеждат интервюта с жени, които не са имали положителен опит след претърпени операции. Респондентите съобщават за „нежелани кожни промени, паника, тревожност, свръхчувствителност към светлина и депресия” (Oleha, 2017: 6; Kirkey, 2016). В друго проучване медицинската сестра и социолог Джейн Нортроп анализира 30 дълбочинни интервюта с жени, от които става ясно, че участниците не говорят толкова за телата си, колкото за субективната представа как трябва да изглежда тялото им след операциите. Нортроп открива връзка между недоволството от външния вид, срама и нарцисизма.

10. Нарцисизъм, усилване на красотата и социалните мрежи

Прекомерният нарцисизъм може бъде свързан с невъзможността на хората да определят здравословни граници на подобряването на външния си вид, което също следва да

⁹ Вж. <https://plasticsurgerypractice.com/client-objectives/aesthetics/body-makeover/holistic-approach-plastic-surgery/>.

се разглежда като потенциална уязвимост. Нарцисизмът, характеризиращ се с грандиозно чувство за собствена значимост, е свързан с различни поведения, включително повишен интерес към усъвършенстването на визията. Хората със силно изразени нарцистични черти често търсят съвършенство в различни аспекти от живота си, включително и в красотата. Перфекционизмът може да подтикне индивидите към постоянно преследване на процедури за усилване на красотата без разбиране за нуждата от поставянето на здравословни граници. Индивидите, при които се наблюдават нарцистични тенденции, може да са по-предразположени към развитие на телесни дисморфични разстройства поради по-крехко его и срам от тялото. В резултат на това, при хора с подобен профил съществува риск да започнат да възприемат незначителни недостатъци във външния си вид като „пагубни“ и да търсят постоянно утвърждаване чрез усилвания на своята красота.

Изследователите Сима Норози, Хадидже Мазари Зенос и Хосеин Факури Хаджи провеждат изследване, публикувано през 2017 г., откриващо връзка между нарцисизма и телесните дисморфични разстройства при потребителите на козметична хирургия (Norozi et al., 2017). Участниците в проучването са 60 души на средна възраст 24 г. , насочили се към болницата за козметична хирургия „Имам Реза“ в град Машхад, Иран. Според горепосочените изследователи понякога потребителите на козметични процедури, които са с ниско самочувствие, използват услугите за разкрасяване, за да придобият повече увереност.

Според една от първите канадски изследователки на феминизма и уважавано лице във философските среди Катрин Паули Морган потребителите на козметична хирургия са по-предразположени към психични проблеми в сравнение с тези, които по-рядко прибегват до козметични процедури (Morgan, 1991).

Непрекъснатият цикъл на неудовлетвореност от външния вид може да бъде съпроводен от маниакално преследване на идеалистичен телесен образ. Възходът на социалните медийни платформи предостави много възможности за изява на хората с по-отчетливо проявени нарцистични черти да демонстрират своите телесни подобрения. Постоянното сравнение с идеализирани изображения в социалните медии може да допринесе за засилено желание за усилване на красотата, продиктувано от необходимостта от външно одобрение. Усъвършенстването на визията при нарцистичните индивиди, надхвърлящо здравословни ограничения, може да доведе до психологическа уязвимост, включително повишен риск от развитие на депресия, тревожност или други проблеми с психичното здраве (Boursier & Gioia, 2020). Разривът между реалността и идеализирания телесен образ може да задълбочи чувството за неудовлетвореност.

Друг тип уязвимост, който следва да бъде разгледан, е в отношенията между пластичните/естетичните хирурзи и пациентите.

11. Уязвимост в отношенията между пластичните/естетичните хирурзи и пациентите

Прегледът на литературата по въпроса показва, че както пациентите, така и лекарите е възможно да се изправят пред сериозни предизвикателства и се наблюдава определена форма на уязвимост в отношенията между лекарите и пациентите.

В една по-стара статия от 1984 г. социологът Франсис Макгрегър, който има 35-годишен опит в изследването на взаимодействията между пациентите и пластичните хирурзи, анализира някои от съдебните спорове в козметичната индустрия (Macgregor, 1984: 219-224). Според него „фактори, влияещи върху уязвимостта на пластичните хирурзи, включват способността им да провеждат ефективно интервю с пациента, като обръщат внимание на невербалните знаци и образа на пластичната хирургия” (Macgregor, 1984: 219). Анализът на трудностите и конфликтите, които възникват между лекари и пациенти, показва, че много от тях не са само последствие от неизпълнени очаквания или лоши хирургични резултати, но имат своите корени или се изострят от качеството на взаимодействие между лекар и пациент и нагласите и поведението на хирурга в хода на общуването. Както има личностни характеристики на пациентите, които могат да попречат на подходящата комуникация, така не трябва да се пренебрегват личностните черти на хирурзите. Макгрегър, твърди, че хирург, който не е истински уверен в способностите си, но за сметка на това се старее да бъде конкурентен, би се възползвал от утвърждаването на авторитета си над тези, които са му подчинени - т.е. пациенти, медицински сестри и помощниците му. Според социолога такъв човек се изявява като диктатор, проявява нетърпеливост, държи се авторитарно, няма дипломатически подход в спорове и е безчувствен към чувствата на другите. Ако пациентът открие грешка и реагира емоционално, той или тя бива етикетирани(а) като неразумен(на) или невротичен(на). Макгрегър отбелязва, че хирурзите, които действат припряно, не реагират адекватно при задаване на въпроси и обратна връзка, критики и оплаквания от страна пациентите им, не демонстрират необходимата съпричастност. Според опитния социолог лекар с подобен психологически профил е много по-вероятно да има проблеми в интеракцията с негодуващи пациенти, отколкото хирург, който проявява интерес и се вслушва в притесненията на пациентите. Дори когато нещата се объркат, както се случва понякога, пациентът, чийто лекар е бил любезен и разбиращ, е по-склонен да предпочете дипломатична и уважителна комуникация.

От друга страна, нарцистичните пациенти също може да създават проблеми на хирурзите с нереалистичните си очаквания, невъзможността да приемат мнението на хирурга, както и с желанието си за пълен контрол над поведението на специалиста и желани резултат (Ricci et al, 2010). Нарцистичните пациенти е възможно да проявяват и агресия срещу

специалистите, като това също може да се разглежда като определена форма на уязвимост относно процедурите за усилване на красотата. Очакванията на нарцистичните пациенти очертават траектория на уязвимост, свързана с разочарование и последиците от него (пак там).

12. Заключение

Усилването на красотата, освен със своите благоприятни, полезни и спомагателни за оформянето на идентичността естетически ефекти и възможности за разнообразно себеизразяване, следва да бъде съобразявано с биологичните, етичните, психологическите и реалистичните ограничения. Признаването на тези ограничения и разбирането на уязвимостите, свързани с практиките за усилването на красотата, е от решаващо значение за насърчаването на по-балансиран и отговорен подход към естетическите търсения и желание за телесно усъвършенстване. Прегледът на литературата показва, че вероятно липсват достатъчно изследвания за усилване на красотата при мъжете и пристрастеността към хирургичните процедури. Насърчаването на реалистични очаквания и приоритизирането на психическото благополучие са от изключителна важност за формирането на по-здравословно отношение към подобряването на външния вид в съвременната епоха. Необходими са нови по-солидни социологически, психологически, философски изследвания на избраната проблематика, по-ясно запознаване на потребителите на козметичните услуги с усложненията, проблемите и уязвимостите, за да се минимизират потенциалните неблагоприятни последици за психичното и физическото здраве, както и за стимулиране на здравословна комуникация между търговците на услугите, хирурзите и пациентите. От особено значение е и хората да възпитават чувство на здравословна любов към себе си и към собственото си тяло.

Литература:

Agthe, M., Spörrle, M., & Maner, J. K. (2010). Don't hate me because I'm beautiful: Anti-attractiveness bias in organizational evaluation and decision making. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 1151–1154.

Awad, Emmanuelle. (2021). Acceptance of Cosmetic Enhancement and Association between Self-Esteem, Well-Being and Cosmetic Procedures among Women. [lup.lub.lu.se, lup.lub.lu.se/studentpapers/search/publication/9065722](http://lup.lub.lu.se/studentpapers/search/publication/9065722). Accessed 25 Jan. 2024.

Barone, Mauro, et al. (2017). Ethics and Plastic Surgery/What Is Plastic Surgery? *Archives of Plastic Surgery*, 44(1): 90–92.

Blum, V. (2003). *Flesh Wounds: The Culture of Cosmetic Surgery*. Berkeley: University of California Press.

- Boursier V, Gioia F. (2020). Women's Pathological Narcissism and its Relationship with Social Appearance Anxiety: The Mediating Role of Body Shame. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(3): 164-174.
- Bowyer, L., Krebs, G., Mataix-Cols, D., Veale, D., & Monzani, B. (2016). A Critical Review of Cosmetic Treatment Outcomes in Body Dysmorphic Disorder. *Body Image*, 19: 1–8.
- California Health and Beauty. (2011). Cosmetic Surgery Is Safe. In: R. Espejo (ed.) *Opposing Viewpoints. Cosmetic Surgery*. Detroit: Greenhaven Press.
- Deleuze, G. (1992). What Is Dispositif? In: T. J. Armstrong (ed.), *Michel Foucault Philosopher*. London and New York: Routledge.
- Dion, K., Berscheid, E., & Walster, E. (1972). What is beautiful is good. *Journal of Personality and Social Psychology*, 24: 285–290.
- Dolezal, L. (2016). Morphological Freedom and Medicine: Constructing the Posthuman Body. In: S. Atkinson, J. Macnaughton, & J. Richards (eds.) *The Edinburgh Companion to the Critical Medical Humanities*. Edinburgh University Press, pp. 310–324.
- Elliott, A. & Lemert, Ch. (2006). *The New Individualism: The Emotional Costs of Globalization*. London: Routledge.
- Erden, Y. J., & Brey, P. A. (2022). Ethics guidelines for human enhancement R&D. *Science*, 378(6622): 835–838.
- García-Sánchez, E. (2016). Cosmetic Vulnerability: The New Face of Human Frailty. In: Masferrer, A., García-Sánchez, E. (eds) *Human Dignity of the Vulnerable in the Age of Rights*. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice, vol 55. Springer.
- Garland-Thomson, R. (2011). Misfits: A Feminist Disability Concept. *Hypatia* 26(3): 591–609.
- ISAPS. 2022. Global Survey. Full report and press releases, <https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2022-full-report-and-press-releases/>.
- Greenfield, S. (2018). *When Beauty is the Beast: The Effects of Beauty Propaganda on Female Consumers*, https://digitalcommons.unomaha.edu/university_honors_program/20
- Hosoda, M., Stone-Romero, E. F., & Coats, G. (2003). The effects of physical attractiveness on job-related outcomes: A metaanalysis of experimental studies. *Personnel Psychology*, 56: 431–462.
- Johnson, G. (2022). *Amour-propre and amour de soi: Instinctive and Introverted Languages of Culture and Integration in the Philosophy of Jean-Jaques Rousseau*. *Journal of East-West Thought*.
- Karamallah, M. H., Ghanavati, M., Ghaderpour, Z., Dianat, M., Jaderi, T., Koti, F., Shabankareh, F. N., & Fatalizadeh, R. (2018). Sociological study of the factors affecting body management (focusing on cosmetic surgeries in the city of Ahvaz, Iran). *Biomedical Research* 29(10).
- Kirkey, S. (2016). Blowfish lips and puffy faces: New study warns of the complications and not-so-pretty side of facial fillers. *National Post*, <https://nationalpost.com/health/1020-fillers>.
- Krueger, N., Lueberding, S., Sattler, G., Hanke, C. W., Alexiades-Armenakas, M., & Sadick, N. (2013). The history of aesthetic medicine and surgery. *Journal of drugs in dermatology* 12(7): 737-742.
- Lefebvre, S. and Cowart, K. (2022). An investigation of influencer body enhancement and brand endorsement". *Journal of Services Marketing*, 36(1): 59-72.
- Low, K. G.; Charanasomboon, S.; Brown, C.; Hiltunen, G.; Long, K.; Reinhalter, K.; Jones, H. (2003). Internalization of the Thin Ideal, Weight and Body Image Concerns. *Social Behavior and Personality*, 31: 81–89.
- Macgregor, F.C. (1984). Cosmetic surgery: A sociological analysis of litigation and a surgical specialty. *Aesthetic and Plastic Surgery*, 8, 219–224.

- Morgan, K. P. (1991). Women and the knife: Cosmetic surgery and the colonization of women's bodies. *Hypatia*, 6(3), 25–53.
- Northrop, J. M. (2014). *Reflecting on Cosmetic Surgery: Body image, Shame and Narcissism*. Routledge.
- Olexa, Fr. (2017). The Ethics Behind Cosmetic Procedures: The Strive for Aesthetics. *Student Publications, Presentations, and Projects*, 5, <https://spiral.lynn.edu/studentpubs/5>.
- Palafox, D. (2022). The boundaries of beauty. *Indian Journal of Plastic Surgery*, 55(04), 413–414.
- Pinhas, L., Toner, B. B., Ali, A., Garfinkel, P. E., & Stuckless, N. (1999). The effects of the ideal of female beauty on mood and body satisfaction. *International Journal of Eating Disorders*, 25(2), 223–226.
- Ricci, W. F., Prstojevich, S. J., Langley, H. S., & Hlavacek, M. R. (2010). Psychological risks associated with appearance-altering procedures: issues "facing" cosmetic surgery. *Oral and maxillofacial surgery clinics of North America*, 22(4), 439–444.
- Rice, C., S. Riley, A. LaMarre and K. A. Bailey. (2021). What a Body Can Do: Rethinking Body Functionality through a Feminist Materialist Disability Lens. *Body Image*, 38, 95–105.
- Riley, S., Evans, A., & Robson, M. (2023). *Postfeminism and Body Image*. New York: Routledge.
- Robertson, J. M., & Kingsley, B. E. (2021). Behind the façade: Motivations for cosmetic usage by women. *SAGE Open*, 11(4).
- Rousseau, J.-J. (1979). *Emile: Or on Education*. (Trans. A. Bloom). Basic Books.
- Sheikh, O., Logan, G., Vempaty, S., Rahim, I., Hilmi, S., & Ayliffe, P. (2017). Nonsurgical cosmetic procedures — review and management of complications. *International Journal of Oral & Maxillofacial Surgery*, 46(1), 330-331.
- Shildrick, M. (2013). Re-Imagining Embodiment: Prostheses, Supplements and Boundaries. *Somatechnics*, 3(2),
- Norozi, S., Zenoz, K. M. & Hossein Fakuri Haji Yar. (2017). An investigation on the relationship between narcissism and body dysmorphic disorder in cosmetic surgery applicants. *International Journal of Indian Psychology*, 4(4).
- Stevens, M. L. (2006). *Replaceable you: Engineering the body in postwar America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tiggeman, M., & McGill, B. (2004). The Role of Social Comparison in the Effect of Magazine Advertisements on Women's Mood and Body Dissatisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(1), 23-44.
- Tranter, B., & Hanson, D. (2015). The social bases of cosmetic surgery in Australia. *Journal of Sociology*, 51(2), 189-206.
- Walker, C.E., Krumhuber, E.G., Dayan, S. et al. (2021). Effects of social media use on desire for cosmetic surgery among young women. *Current Psychology*, 40, 3355–3364.